

Aleksey BALUKH
(*Chernivtsi*)

BUKOVINA AS PART OF THE MOLDAVIAN STATE IN 40s OF XIV – THE FIRST THIRD OF THE XVI CENTURY: HISTORIOGRAPHY (II)

The article goes on to discuss a comprehensive analysis of monographic literature on military and political history of Northern Bukovina as part of the Moldavian state, Moldovan-Polish relations at Bukovina.

Keywords: *Northern Bukovina, Moldavia, the military-political relations, Poland, Austria.*

УДК 94(477) «1650»

Лілія ДРОБІНА
(*Чернівці*)

БУКОВИНА ПІД ЧАС МОЛДАВСЬКОГО ПОХОДУ Б.ХМЕЛЬНИЦЬКОГО 1650 р.: ПРОБЛЕМА СИТУАЦІЇ В РЕГІОНІ

У статті йдеться про необхідність встановлення союзу між Україною і Молдавією, яка перебувала у васальній залежності від Туреччини, а також у близьких зв'язках з Польщею, в період Визвольної війни Б.Хмельницького та його вплив на міжнародну ситуацію в регіоні.

Ключові слова: *Молдавія, Кримський ханат, Османська імперія, Б.Хмельницький, В.Лупу, козаки, орда.*

Молдавський похід Б.Хмельницького, розпочавшись в кінці серпня 1650 р., промайнув як блискавка в 3-4 тижні, осліпивши сучасників, які не мали навіть часу розібратися в подробицях цієї кампанії. Через відсутність інформації про похід з'являлись різні домисли про його причини, наслідки, чи це була майстерна гра, чи вдало складені обставини. Вивченню цього питання присвячували свої праці як очевидці, так і дослідники наступних століть. Серед них М.Костін, Самовидець, Г.Граб'янка, С.Величко, П.Шевальє¹, М.Голінський, А.Суханов, П.Протасєв і Г.Богданов², а також М.Грушевський, А.Єрмоленко, Ю.Кондуфор, В.Смолій, В.Степанков, Л.Семенова³. Але відсутність безпосередньо козацького архіву не дає можливості робити об'єктивні висновки з приводу різних вчинків гетьмана. Тому метою статті є проведення аналізу наявних джерел для визначення необхідності посилення впливу гетьмана на молдавські землі, у т.ч. і буковинські, і яку роль він відводив цій території.

Ще спочатку Визвольної війни гетьман підшукуював державу-протектора для України. Одним із напрямків в цій політиці було визнання зверхності Османської імперії. Оскільки Кримське ханство було васалом турецького султана, це вплива-

ло і на стосунки Хмельницького з Туреччиною. Про початок відносин Хмельницького з Портою подав сенсаційні відомості польський мемуарист М.Голінський. За його словами, Хмельницький просив допомоги і у султана Ібрагіма, і у султана Магомеда. Те, що Порто ввійшла у зносини з «бунтівливими козаками» і наказала кримському ханові їм допомагати, було значним успіхом політики Хмельницького⁴. Тому окрему роль у дипломатії Богдана Хмельницького відводилось Молдавському князівству, яке було одним із прикордонних сусідів козаків. Водночас перші роки Визвольної війни українського народу проти Речі Посполитої показали необхідність правильного вибору союзників.

Невелика за розмірами держава Молдавія мала великий потенціал у сфері впливу, адже її господар Василе Лупу був васалом Османської імперії, тестем литовського князя Януша Радзивілла, прихильником політики Речі Посполитої та Московської держави. Саме на території Молдавії перетиналися інтереси таких могутніх сусідів.

Б.Хмельницький, проаналізувавши становище України, прийшов до висновку про необхідність дружніх дипломатичних стосунків з господарем. В молдавських землях була досить сильна пропольська група бояр, які мали в Польщі і маєтки, і родичів, крім того боялися за долю своїх станових привілеїв, тому пропозицію підтримати сторону козаків у цій війні відхилила. Така розстановка сил не сподобалось гетьману, необхідно було зробити бояр більш поступливими і призупинити активну пропольську діяльність Лупу, який «з поляками заодно і в усьому їм, полякам, хотів помогати і похвалявся їх, козаків, воювати»⁵. Реалізація цього задуму повинна була забезпечити південно-західні фланги українського війська. У вирішенні цього питання вагому роль відіграли татари – постійні союзники козаків.

Гетьман вирішив використати антиросійські військові приготування кримського хана для спільного походу на Молдавію. З цього приводу «Хмельницький калзі ... радив напасти на Молдавію, відомстити за образу»⁶, адже хан так і не пробачив господарю «втрати, що їхні орди зазнали ... в Братулянах»⁷ в 1649 р. Крім того, в Криму з'явилися чутки про підготовку молдавсько-польського виступу проти татар.

Залишається досить спірним питанням: хто був організатором походу? Навіть свідчення очевидців замість того, щоб прояснити це питання, ще більше його заплутують.

Якщо взяти до уваги думку Л.Семенової, що Іслам-Гірей в той час не вважав В.Лупу своїм ворогом і молдавсько-польські відносини не заважали його планам, в яких головним було добитись союзу з Річчю Посполитою проти Росії⁸, то зміна походу проти донських козаків на молдавський вимагає тлумачення. В румунській історіографії це

пояснюють невдачами військових дій на російській території з самого початку, що і змусило хана шукати іншу територію для задоволення загарбницьких пристрастей своїх воїнів. У той же час це давало можливість провести демонстрацію сили перед своїми запорозькими союзниками і Річчю Посполитою. Тут можна погодитись з думкою про татарську ініціативу. Крім того, в записках російських послів П.Протасєва і Г.Богданова є відмітка, що гетьман «ходив у волоську землю по велінню кримського царя, не хочачи його розгнівити»⁹. В той же час М.Голінський наводить слова гетьмана, що Молдавія «сторона обильная»¹⁰ і радить йти проти неї походом. Арсеній Суханов, який супроводжував єрусалимського патріарха Паїсія в Єрусалим, у своєму статейному списку не прямо, але теж ініціатором називає татар: «Коли-де ти [Б.Хмельницький. – Д.Л.] на Москву не йдеш, а ляхи наступають, підемо на ляхів. І так-де пішли на волохов»¹¹. Сучасні науковці В.Смолій і В.Степанков рішуче вважають, що Хмельницький виконував лише наказ татар¹².

Однак на підставі грамоти московського царя Олексія за 1649 р. до Б.Хмельницького з висловленням подяки про відвертання походу кримських татар на Руську державу («...говорив [Б.Хмельницький. – Д.Л.] кримському царю, щоб він на нашої царської величності окраїнні міста війною не ходив і йому відговорив»¹³) можна все-таки вважати, що ініціатором виступу був гетьман. Радянські історики притримувались теж думки, що від походу на московські землі хана відговорив Б.Хмельницький, погодившись виступити разом проти В.Лупу. А.Єрмоленко вказує, що Хмельницький «хотів використати кримського хана для того, щоб силою заставити молдавського господаря стати на його сторону»¹⁴. Мета акції полягала в тому, щоб примусити В.Лупу переорієнтуватись в союзницьких відносинах. Таким чином, думки розділились: більшість українсько-московських джерел вину за похід покладають на хана, а румунсько-польські звинувачують гетьмана. Лише відсутність прямих козацьких документів з цього приводу залишають місце для подальшого дослідження.

Відмінивши спланований похід на московські землі, татари і козаки кожен зі своїми мотивами спрямували свої удари на молдавські території, при чому не на всі, а лише на північні волості, які тепер називають буковинським краєм. Саме ця територія була необхідна гетьману як плацдарм для майбутніх походів на Польщу, давала можливість в обхід польському прикордонному війську вільно рухатись на Покуття, і в центр Речі Посполитої.

Гетьман наказав Війську Запорозькому збиратися на Уманському шляху у напрямі до Дністра. На пограниччі Поділля і буковинських земель Молдавії зосередилась армія в кількості 40 тис. чол. з досить значною артилерією (лише в Чиги-

ринському полку було 20 гармат) і татарським корпусом, що нараховував 20-30 тис. осіб.

У кінці серпня 1650 р. козаки вирушили з Умані до Ямполья на Дністрі, навпроти молдавського міста Сороки. Залишивши два полки на лівому березі Дністра для прикриття тилу, Б.Хмельницький з головним військом перейшов молдавський кордон. М.Костін відмічає, що «обидва війська у великій таємниці рушили до Дністра»¹⁵. Гетьман став табором поблизу Пруту, зайнявши вигідне місце для відбиття ворожого нападу. Він вичікував, як цей демарш сприйме польський коронний гетьман М.Потоцький, що розмістився неподалік зі своїм військом і навіть застеріг його не піддатися спокусі атакувати українців і татар (такий план коронний гетьман справді виношував).

Тому татари першими перейшли Дністер, а козацькі війська увійшли в Молдавію на тиждень пізніше. Хоча Б.Хмельницький разом з татарами відрядив Носача, Пушкаря та Дорошенка на чолі козацького війська переправитися через річку «трьома задалегідь заготовленими мостами»¹⁶ здійснивши переправу, військо розділилось і пішло у двох напрямках: на Сучаву та Оргеїв і Лапушну.

Несподіваний і швидкий темп походу захопив Лупу зненацька, який був впевнений у прихильності турецького султана, і спокійно правив князівством. Регулярно посилаючи багаті дари і в Крим, у відповідь отримував від ханського візира Сефера Казі-аги запевнення в тому, що хан не держить на нього зла.

Зміна напрямку татарсько-козацької інвазії відбулася дуже різко, тому, коли «хто Йому [Лупу. – Д.Л.] скаже, що татари ідуть, він тих в тюрму сажав, а деяких і бив», – відмічає А.Суханов¹⁷. А коли почали приходити звістки про пограбування країни, тоді-то господар зрозумів, чого варті попередні рішення, «прийняті на бенкеті» і легковажне ставлення до листів візира кримського хана¹⁸.

Господар вислав делегацію з довірених осіб, що з різних причин перебували в столиці, – це балді-баша ханський, приїхав до них за медом, польський шляхтич, повертаючись з татарської неволі, зупинився в Яссах, і шведський посол. В.Лупу просив їх поїхати до калги-султана для переговорів від його імені, щоб «молдаван більше не розоряли»¹⁹. Але татари, незважаючи на те, що це земля турецького султана, затримали послів.

Лупу старався навіть дати татарським ватагам відсіч, але сили були нерівні, а коли підійшли загони козаків Нечая, вислані гетьманом наперед, взагалі припинив опір. Тому більшість джерел вказують на відсутність бажання воїнів захищати свого господаря, хоча військо було зібране, «ніхто не виїхав і не вистрілив»²⁰. Крім того, перевага українсько-татарських сил змусила Лупу змінити тактику – проводити евакуацію жінок, дітей і майна вглиб Буковини. Всі і бояри, і простий народ рятувались втечею.

Господар Василе також, склавши пожитки на вози, подався до густих буковинських лісів, що звуться Кодрами Капотештів, і розмістився табором недалеко від Сучави і зумів «укріпитися за допомогою зрубаних дерев в найближчій хащі»²¹, а свою дружину і дітей разом з іншими боярськими родинами відправив до Нямецької фортеці²².

Тим часом частина татарсько-козацького війська, яка прямувала по буковинських землях на північ князівства до Сучави, захопила Сороки, Ясський повіт до самої столиці, пограбувала міста Хотин, Дорогой, Гирлу, Чернівці, а також боярські садиби, які траплялися на шляху, а окремі загони «зайшли аж у гори»²³. В Чернівцях було вбито боярина Штефана Мургульця, який деякий час займав посаду старости²⁴.

Буковинські землі часто відчували вплив татарського сусідства, але цей неочікуваний наліт був якраз на руку ординцям. За мурами Сучавського замку намагались врятуватись не тільки буковинці. Адже татари і козаки, наскочивши на Сучавський замок, ледь не схопили там логофета Г.Матяша – найбільшого землевласника на Буковині, який разом з логофетом Гаврилашем і ще кількома боярами встигли замкнутись у Сучавському замку, а від татар і козаків відкупилися грішми²⁵. Цілі боярські роди потрапили в полон, тоді ж захопили дружину члена господарської думи, стольника Мирона Чоголі з дочкою, які з рабства так і не повернулися²⁶.

Пощадили тільки монастирі, тому що Б.Хмельницький заборонив нищити православні храми, і козаки на них не нападали. Можливо, товсті стіни монастирів не давали їм це робити, бо таке благородство через два роки вони чомусь зовсім не проявили. Та як би там не було, козаки не наважилися знехтувати заборонаю гетьмана, а татари без них нічого не могли зробити. Люди, що поховалися по монастирях, мали мушкети і активно захищались.

Найбільше постраждав простий народ, який не встиг сховатись. Ординці дістали змогу брати бранців та людські пожитки, «людей без числа плінули»²⁷, «Сочаву оную запалили»²⁸, для постраху чоловіків вбивали, а в полон брали тільки молодих жінок. «Волоського государства повоювали більшу половину, міста і села спалили і лутчие города Яси і Сучаву, розорені і посади спалені», – відмічають П.Протасєв і Г.Богданов²⁹. Про це також повідомляють Костін, Виговський, цісарський посол у Царгороді Ренігер, Ракоцій в реляції цісарю, польський король в додатковій інструкції на соймки та й сам Лупу у донесенні до Царгорода. Увесь світ був здивований такою силою розбою на султанській території.

Б.Хмельницький з Військом Запорозьким зупинився біля Пруту і стояв обозом на одному місці під Горинінім. «А Нечай окремо стоїть зі своїми селянами, на відстані дня їзди від коронного табо-

ру. Має військо 18 тис. черні»³⁰. Кримський хан, дізнавшись про прихід гетьмана, відправив свої війська до нього, «і сі татари воювали Волоську землю разом з козаками»³¹. Тому іноді цей похід розділяють на дві частини: татарську і козацьку, а насправді, це було єдине татарсько-козацьке військо.

Польський коронний гетьман М.Потоцький, стоячи на молдавському кордоні, місця собі не знаходив від злості і бажання розгромити козаків за такий свавільний напад на фактичного васала Польщі, тим більше, що і з Лупу він був у приятельських стосунках. Але досить значні сили Б.Хмельницького і солідна оборона з лівого крила Нечая не давали можливості виступити активно, маючи війська лише 10-15 тис. Крім того, і польський король рішуче застерігав його від конфлікту, особливо з ханом, що могло мати дуже складні і серйозні наслідки.

Господар намагався якнайшвидше спровадити завойовників з свого краю, не жалюючи для цього ні коштів, ні подарунків. Адже він перебував у дуже непривабливій ситуації, коли звістка про розорення краю могла зіграти фатальну роль, і хтось з претендентів на молдавський престол проявить ініціативу перед Портою.

Становище для Лупу погіршувалось тим, що було незрозуміло, яку роль відігравала Порта: чи напад санкціонований султаном, чи можна чекати на його підтримку, чи навпаки за будь-яку ціну налагоджувати відносини з турецькими васалами – татарами і козаками, щоб повернути собі прихильність Дивану. Найперше, що було зроблено, відправлено до султана послом ворника Нижньої землі Гіху з проханням про захист. Відповідь була лаконічна: умилювати татар подарунками, «а битися з ним не велів»³², що не давало пояснення найголовнішому питанню. Тому при подальших переговорах султана переконували в платоспроможності Молдавії і підтвердженням цьому було відправлено до Царгорода гроші і заспокоюючі реляції. Завдяки такій політиці В.Лупу утримався на господарстві. З тих пір господар Василе був зобов'язаний щорічно давати султанові великі гроші й кабаницю [оксамитову мантію з соболиним коміром]³³. В кінці жовтня 1650 р. до воеводи Василе приїхав турецький посол з листом від султана із запевненнями, що винні за організацію походу в Молдавію вже покарані. З цього приводу А.Суханов пише, що візира, який дав наказ кримському хану воювати проти молдаван, «цар з візирства зсадив»³⁴. Іншими словами, все-таки дозвіл був, хоча тепер його намагаються замаскувати за непослухом підопічних, в даному випадку візира, але як завжди при помилках вищих рангів розплату несуть нижчі ранги.

Для замирення з татарами за порадою султана господар Василе дав гарні подарунки і всю данину, яка вже була зібрана для відсилання султану.

Хоча калга добивався річної дані, але вдовольнився порядною контрибуцією, розміром 20 тис. левкових єфимків (твердих талярів) в додаток до награваного і, одержавши цю суму, орда зайнялася транспортуванням здобичі до Криму. Таким чином, татари, помирившись з господарем, взяли відкуп, полонених, все награване і покинули Волощину. Похід завдав Молдавії багато бід, особливо від татар, які піддали Молдавію свавільному грабунку, залишивши країну спустошеною й позбавленою свого попереднього достатку. Павло Алепський, переїздивши через Волощину в 1654 р., відмітив, що татари в першу війну забрали 75 тис. людей³⁵.

Наступним у списку господаря, з ким потрібно було замиритись, був гетьман. У першій половині вересня 1650 р. в похідний табір Б.Хмельницького над Прутом прийшли послы від волоського господаря з подарунками і питанням, чим же вони провинились і «за які неправди він, гетьман, його волоську державу прийшов воювати»³⁶.

Гетьман, взявши подарунки, погодився на переговори і воювати перестав. Посольство, очолене полковником Філоном Джеджалієм, з повним пакетом наказів відбуло до господаря. Спочатку, щоб виставити себе в кращому світлі, виступили послы з претензіями до господаря. Вся вина за цей похід лягала на плечі господаря, який «сам ту війну на себе накликав, бо зв'язався з поляками і мислив на нього, гетьмана, і Військо Запорозьке всяке лихо»³⁷, якщо не одумається, то гетьман може замінити правителя Волощини. Тоді вже в жовтні 1650 р. господар прислав до гетьмана своїх послів, яких очолив М.Чоголя, з вибаченнями і дарунками: кошти в кількості 40 тис. талярів, шуба соболина золотом крита, кінь-аргамак із всією зброєю і шаблю, оправлену золотом з дорогоцінним камінням. Але, крім грошової контрибуції, Б.Хмельницький вимагав і політичних підтверджень миру. Опинившись в безвихідному становищі перед перспективою повної втрати влади і виселення з краю, Лупу мусив погодитися на все. Господар присягнув бути союзником козаків – своїх товаришів у васальстві Оттоманській Порті, розірвати союз з Польщею і підтримувати Запорозьке військо в боротьбі з останньою. Як гарантія цього нового союзу з козаками вирішено було одружити сина Тимоша з дочкою господаря Розандою.

Татари, обтяжені здобиччю, поспішали додому, і тому Хмельницький, боячись нападу поляків, теж квапився закінчити переговори з Лупу і задовольнявся обіцянками, замість того, щоб довести справу до кінця. Після завершення цих мирних переговорів за наказом гетьмана козаки Нечая провели «союзників», тих, що встигли піти далі, до їх кордону, щоб попередити подальший грабунок князівства.

Для завершення всіх справ до Польщі були відправлені посольства. Першою в жовтні 1650 р. при-

була делегація кримського хана з умовами, що були підписані у господаря. Показуючи себе союзником козаків, вимагали на прикордонні з Молдавією не розквартировувати військо «і більше не зачіпати козаків, бо вже було, що замість походу на Московщину вийшов похід на Волощину»³⁸.

Б.Хмельницький вислав ультиматум М.Потоцькому, в якому вимагав негайно розпустити військо, інакше він разом з татарами піде на Польщу. П.Потоцький, не готовий ще повністю до війни, зрозумів загрозу і зараз же відвів армію з українського кордону. Крім польського посольства, гетьман відправив в цей час делегацію В.Унковського до московського царя, сповіщаючи в листі, що «з князем Василем волоським помирився, вони тому раді – хоч і на віки»³⁹.

У Чигирині з 13 по 18 жовтня 1650 р. перебували послы господаря митрополит сучавський Варлаам і М.Чоголя для обговорення часу і місця весілля Тимофія і Розанди. Під час переговорів домовились: весілля відбудеться третьої неділі по Різді в одному із прикордонних міст в Ямполі або в Могилеві-Подільському. Оскільки все робилося у великому поспіху, про посаг навіть не було мови, що дасть господар на весілля за доньку, те і буде⁴⁰.

Молдавська кампанія мала резонанс на всі дипломатичні стосунки сусідніх країн, занепокоїлись Польща, Австрія, Угорщина, Венеція. Отримання згоди від Лупу на одруження Тимоша і Розанди розглядалося сучасниками як комбінація не тільки династична, а й політична. Доля Розанди і це вінчання тривожило всіх. Більшість володарів країн не знали, на яку сторону стати, і зайняли політику вичікування.

Як справедливо відмітив літописець Г.Грабянка, гетьман «для того з волохами пожелали сватовство, аби для намеренной з ляхами дальшої війни від Дуная забезпечити»⁴¹. Разом з тим Б.Хмельницький «у турецького царя снискал себе протекцію поскільки и султан опасался растущего влияния Польши на своего вассала Лупула», – пише Самоvideць⁴².

Зіткнення Молдавії і України польські та румунські історики пояснювали намаганням Б.Хмельницького закріпити своє особисте становище шляхом захоплення престолу Молдавії і бажанням «...увійти в просвітницький світ шляхом породичання з Василе Лупу»⁴³. Австрійські агенти в своїх реляціях повідомляли, що австрійські двірські кола дуже збентежені утворенням династичного зв'язку між козацьким родом і володарем волоським, що розкриває можливість династичних претензій України на Волощину.

Справді, ці заручини давали Хмельницькому не тільки певні права на молдавський трон, але і вагомий захист на флангах: з лівого – самого господаря, а з правого – його зятя литовського князя Януша Радзивілла. Тому шлюб Тимоша та Розанди і повинен був посприяти зближенню родичів.

Літописець Граб'янка узагальнив це так: «Бачачи, що забезпечив собі тили та фланги (у турків – прихильністю, у волохів – сватовством, у Москви – спільною вірою), Хмельницький поклався на надію і став ждати, що покаже час»⁴⁴.

Гетьман розпочинає вперту дволітню боротьбу за встановлення українського контролю над Волощиною, і при інших обставинах цей план міг принести політичну користь. Сучасні дослідники В.Смолій і В.Степанков стверджують, що гетьман через Волощину намагався зайняти стосовно Порти безпосередньо, без васальної залежності від Криму, становище удільного князя і знайти на Заході осередок («Князівство Подільське», пізніше «Князівство Сарматське» з князем Юрієм на чолі), навколо якого під протекторатом Туреччини українська державність могла б оформитись і зміцнитись⁴⁵.

Цим союзом було нанесено політичний удар по задумах Речі Посполитої: об'єднати сили шляхетської Польщі і феодального Криму. Спостерігаючи за справами в Молдавії, польські магнати усвідомлювали небезпеку зближення гетьмана з Дунайськими князівствами і непокоїлись, що «Хмельницький ... буде мати тепер турків, татар і молдаван і може нанести Речі Посполитій такий удар, який важко буде витримати»⁴⁶. Але хід подій показав, що страх польських феодалів був перебільшений, особливо з приводу поведінки молдавського боярства. Згода В.Лупу з козаками була вимушена, вона суперечила всій політиці господаря.

Після подій 1650 р. становище Лупу змінилось кардинально. Проводячи до тих пір незалежну від сусідів політику і підкоряючись тільки Османській імперії, він приєднався до антипольського союзу, став данником татар. В такій ситуації допомагати Речі Посполитій означало для Молдавії йти на смертельний ризик. І все ж господар, керуючись більш голосом ображеного самолюбства, ніж міркуваннями політики, доцільності, таємно продовжував допомагати польському королю.

Що стосується Порти, то вона допустила репресивну акцію щодо Молдавії, хоча і не давала якого-небудь доручення на цей рахунок. «Хану кримському, бажаючи його війнами міжусобними послабити, він [султан. – Д.Л.] наказав вирушити з Хмельницьким на Волохію»⁴⁷. Іслам-Гірей і Хмельницький, використали труднощі в Османській імперії і недружнє ставлення в Стамбулі до Лупу для проведення в дію своїх планів. Турецькі міністри запевнили Хмельницького щодо покровительства султана, а також обіцяли, що Оттоманська імперія дасть йому Русь у ленне володіння. Отримавши від Хмельницького такі ж запевнення щодо підлеглості та вірної служби на користь султана, міністри дозволили Хмельницькому здійснити його наміри щодо молдавського господаря.

В той же час Туреччина була і проти молдавсько-козацького союзу, справедливо вбачаючи в ньому загрозу своїм інтересам в Молдавському князівстві, але практично не мала можливості перешкодити йому. Непокоїв і татарсько-козацький союз. З приводу цього А.Суханов наводить чутки, про заборону турецьким султаном ханові допомагати козакам, на що хан відповів «неважливо и с грозами, и турской де замолчал, видев свое не время, что с венети много лет бьется, а как крымский с казаками пойдет, ино и того хуже будет»⁴⁸.

На вирішення всіх цих питань залишалось часу до кінця січня, саме на тоді було призначене весілля. І єдиним правильним рішенням в той час було відкласти весілля. Але незрозуміло, чи то з власної ініціативи, чи з подачі Лупу, надіслано наказ знову перепроводити доньку до Стамбула, після чого домна Розанда два наступних роки свого життя провела в уже звичному для неї султанському палаці. Здобути волю їй поталанило лише в 1652 р. після чергового палацового перевороту в Надбосфорській столиці. Ось тоді знову й вирине справа її одруження з Тимошем Хмельницьким.

Перші тісні стосунки України і Молдавії викликали суперечливе ставлення сусідів, але байдужим не залишили нікого. Як великі, так і малі держави все оцінювали з точки зору: як це вплине на їхню політичну карту. І перспектива, яка складалась, не радувала ні з боку геополітичних претензій, ні з боку зростаючої військової могутності. І Молдавія, і Україна не змогли знайти настільки сильних та вірних союзників, щоб перемагати в тій ситуації. Проте питання османського протекторату знову було підняте вже сином гетьмана. А в тій ситуації, що склалася, Україна перебувала в більш виграшному становищі, адже Б.Хмельницький вважав ізоляцію Молдавії від Польщі питанням вирішеним.

¹ Costin M. Letopiseșul țerei Moldovei. – București Editura Librăriei Socescu & Comp., 1896. – S.176; Літопис Самовидця. видання підготував Я.І.Дзира. – Київ: Наук. думка, 1971. – 208 с.; Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки / Пер. із староукр. – К.: Т-во «Знання» України, 1992, – 192 с.; Величко С.В. Літопис. / Пер. з книжної української мови, вст. стаття, комент. В.О.Шевчука; Відп. ред. О.В.Мишанич. – К.: Дніпро, 1991. – Т.1 – 371 с.; Шевальє П. Історія війни козаків проти Польщі. / Пер. з фр. Ю. Назаренко. – К.: Томіріс, 1993. – 224 с.

² Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы в 3 т. – М.: Изд-во АН СССР, 1954. – Т.2 (1648-1651). – 560 с.

³ Грушевський М. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / Редкол. П.С.Сохань (голова) та ін. – Т.9, Кн.1 (1650-1654). – К.: Наук. думка, 1996. – 880 с.; Ермоленко А.Ф. Украинско-молдавские отношения (1648-1654 гг.) // Воссоединение Украины с Россией. Сб.стат. – М.: Изд-во АН СССР, 1954. – 440 с.; Исторические корни связей и дружбы украинского и молдавского народов / Ю.Ю.Кон-

дуфор (отв.ред.). – К.: Наук. думка, 1980. – 323 с.; Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 2003. – 400 с.; Семенова Л.Е. Княжества Валахия и Молдавия. Конец XIV – начало XIX в. (Очерки внешнеполитической истории). – М.: Индрик, 2006. – 400 с.

⁴ Ясюк Т. Богдан Хмельницький та його місія в зовнішній політиці України // Народна правда. – 2009. – 24 лист.

⁵ Воссоединение Украины с Россией... – С.456.

⁶ Там само. – С.446.

⁷ Costin M. Letopisețul țerei Moldovei... – S.66.

⁸ Семенова Л.Е. Вказ. праця. – С.197.

⁹ Воссоединение Украины с Россией... – С.457.

¹⁰ Там само. – С.446.

¹¹ Там само. – С.187.

¹² Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький – С.218.

¹³ Воссоединение Украины с Россией... – С.242.

¹⁴ Ермоленко А.Ф. Вказ.праця. – С.231.

¹⁵ Costin M. Letopisețul țerei Moldovei... – S.67.

¹⁶ Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки... – С.85.

¹⁷ Воссоединение Украины с Россией... – С.192.

¹⁸ Costin M. Letopisețul țerei Moldovei... – S.67.

¹⁹ Воссоединение Украины с Россией... – С.447.

²⁰ Ермоленко А.Ф. Вказ.праця. – С.231.

²¹ Шевальє П. Вказ.праця. – С.129.

²² Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные археографической комиссией. – Санкт-Петербург: В типографии П.А.Кулиша, 1861. – Т.8. – С.328.

²³ Літопис Самовидця... – С.59.

²⁴ Буковина: історичний нарис. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – С.50.

²⁵ Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (3 давніх часів до середини ХХ ст.) / Кол. монографія В.М.Ботушанський, С.М.Гакман, Ю.І.Макар та ін. – Чернівці: Рута, 2005. – С.104-105.

²⁶ Хотинщина: історичний нарис / Кол.монографія О.Добржанський, Ю.Макар, О.Масан – Чернівці: Молодий буковинець, 2002. – С.98.

²⁷ Краткое описание Малороссии // Летопись Самовидца по новооткрытым спискам / Под ред. О. И. Левицкого. – К., 1878. – С.226.

²⁸ Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки ... – С.85.

²⁹ Воссоединение Украины с Россией... – С.460.

³⁰ Там само. – С.447.

³¹ Там само. – С.460.

³² Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последняя треть XIV – начало XIX в.). – Кишинев: Штиинца, 1987. – С.207.

³³ Costin M. Letopisețul țerei Moldovei... – S.70.

³⁴ Воссоединение Украины с Россией... – С.192.

³⁵ Алеппский П. Путешествие Антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века, описанное его сыном, архидиаконом Павлом Алеппским. – Кн. XII. – С.112.

³⁶ Воссоединение Украины с Россией... – С.460.

³⁷ Там само. – С.458.

³⁸ Грушевський М. Вказ.праця. – С.109.

³⁹ Воссоединение Украины с Россией... – С.433.

⁴⁰ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России... – С.347, 352.

⁴¹ Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки... – С.85.

⁴² Літопис Самовидця. – С.230.

⁴³ Мохов Н.А. Молдавия в эпоху феодализма. – Кишинев: Изд-во «Карта молдовеняскэ», 1964. – С.325.

⁴⁴ Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки... – С.85.

⁴⁵ Смолій В., Степанков В. Вказ.праця. – С.353.

⁴⁶ Жерела до історії України-Руси... – С.142.

⁴⁷ Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки... – С.85.

⁴⁸ Воссоединение Украины с Россией... – С.192.

*Лилия ДРОБИНА
(Черновцы)*

БУКОВИНА ВО ВРЕМЯ МОЛДАВСКОГО ПОХОДА Б.ХМЕЛЬНИЦКОГО 1650 г.: ПРОБЛЕМА СИТУАЦИИ В РЕГИОНЕ

В статье говорится о необходимости установления союза между Украиной и Молдавией, которая находилась в вассальной зависимости от Турции, а также в близких связях с Польшей в период Освободительной войны Б.Хмельницкого и его влияние на международную ситуацию в регионе.

Ключевые слова: Молдавия, Крымский ханат, Османская империя, Б.Хмельницкий, В.Лупу, казаки, орда.

*Liliya DROBINA
(Chernivtsi)*

BUKOVYNA DURING MOLDOVIAN CAMPAIGN OF B.KHMELNYTSKYI IN 1650: PROBLEM OF THE SITUATION IN THE REGION

The article discusses the need for the establishment of the union between Moldova and Ukraine, which was a vassal of Turkey, as well as in close ties with Poland, during the Liberation War of B.Khmelnitsky and its impact on the international situation in the region.

Keywords: Moldavia, the Crimean Khanate, the Ottoman Empire, B.Khmelnitskyi, V.Lupu, Cossacks, horde.

УДК 94 (498.7) «1812/1868»

*Тамара БОГАЧИК
(Чернівці)*

САДІВНИЦТВО ТА ВИНОГРАДАРСТВО ПІВНІЧНОЇ БЕССАРАБІЇ У ДОРЕФОРМЕНИЙ ПЕРІОД (1812 – 1868 рр.)

У статті на основі архівних джерел та опублікованих праць зроблено спробу визначити роль садівництва та виноградарства в економічному житті північнобессарабського краю у дореформений період (1812–1868 рр.).

Ключові слова: Північна Бессарабія, фруктові сади, виноградарство, царани, повітові центри.